

BARTIN MEZAR TAŞI METİNLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

A RESEARCH ON BARTIN GRAVESTONE TEXTS

Arş. Gör. Dr. Aml ÇELİK

Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, acelik@bartin.edu.tr.

ÖZ

Ölüm evrensel bir kavramdır ancak dünyanın farklı kültür dairelerinde farklı şekillerde kavranıp algılanmıştır. Bahsi geçen kavram, yalnızca farklı ulus ya da kültürler tarafından değil felsefe ve bilimin farklı disiplinlerince de değişik şekillerde ele alınmıştır. İnsanlığın var olduğu günden bugüne üzerinde fikir üretmeye, çeşitli yönlerden idrak ve ifade etmeye çalıştığı ölüm kavramı aslen bireyle ilgili bir kavram olmakla beraber toplumu da yakından ilgilendirir. Bir toplumun ölümle ilgili genel yargılarını belirleyebilmek o toplumun metafiziğe, uhrevî hayata yahut bilinmezliğe yönelik bakış açısını anlamakla ilgili eşsiz veriler sunar. Bu verileri elde edebilmek adına toplumun yapı taşı olan bireyin varoluşuna ait bir sonsöz olarak değerlendirilebilecek mezar taşı metinleri en elverişli kaynaklardan biridir. Toplumun her kesiminin düşünce kalıplarının ortaya çıkarılması da dar alan çalışmalarıyla mümkün olabilir. Bu çalışmada, söz konusu bağlamdan yola çıkılmak suretiyle Bartın ve ilçelerinde bulunan mezarlıklar araştırılarak mezar taşı metinlerinden bilhassa manzum olanlarına göz atılmıştır, elde edilen metinler içeriklerine göre tasnif edilmeye çalışılmış böylece hem bu sözlerin kültürel konuları belirlenmiş hem de Bartın halkının ölümle ilgili tasavvurlarını dile yansıtmış biçimleri mezar taşları aracılığıyla irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mezar Taşı Metinleri, Ölüm Kavramı, Bartın.

ABSTRACT

Death is a universal concept but it comprehended and perceived differently by different cultural environments. This concept mentioned is not only handled by different nations or cultures but also by different disciplines of Philosophy and Science. The death, which humanity has tried to produce ideas about it from ancient times, to understand and express it in various ways, is actually a concept related to the individual, but it is also closely related to society. Determining the general judgements of a society about death gives us unique datas with regard to the relevant nation's perspective about metaphysic, otherworldly life or obscurity. Gravestone texts can regarded as epilogues of the individuals who are the basic unite of a society. They are one of the most convenient cultural materials for acquiring aforementioned datas. Revealing the mindscapes of the all parts of a society can be possible especially with the small area fieldworks. In this work, we investigated the graveyards of Bartın and its districts and study with the gravestone texts which are written in verse particularly base on the aforesaid context. Furthermore, we tried to classify acquired texts with regard to their contents. In this way, we specified the cultural position of this texts and we examined how the people of Bartın reflect their ideas about the death concept to language.

Keywords: Gravestone Texts, The Concept of Death, Bartın.

1.GİRİŞ

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te ölüm kavramı; "Bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedî uyku, emrihak, irtihal, memat, mevt, vefat." olarak tanımlanır (URL-1). Bu tanımlamadaki "ahiret yolculuğu", "ebedî uyku" ve "emrihak" gibi nitelermeler

¹ Bu makalenin özeti, 19-22 Mayıs 2017 tarihinde Sofya'da düzenlenen "XIII. European Conference on Social and Behavioral Sciences" isimli kongrede sözlü olarak sunulmuştur.

Türk-İslam kültürüyle ilintilidir ve aynı kültür dairesinde yer almayan ulusların zihinlerinde aynı karşılığı bulmaz.

Bahsi geçen kavram, yalnızca farklı ulus ya da kültürler tarafından değil felsefe ve bilimin farklı disiplinlerince de değişik şekillerde ele alınmıştır. Her disiplin bu kavramın kendilerini en çok ilgilendiren yönünü ön plana çıkarır ve böylece kavram tüm yönleriyle ayrıntılı bir biçimde incelenmiş olur.

Bilim terimleri sözlüklerine göz atıldığında sözü edilen bakış açısı farklılıkları açıkça görülebilecektir. Ölüm kavramını Türk Dil Kurumu Biyoloji Terimleri Sözlüğü “Canlılarda yeniden başlamamak üzere bütün hayatî olayların son bulması.”; Su Ürünleri Terimleri Sözlüğü “Canlılarda bütün hayatî olayların son bulması.”; Veteriner Hekimliği Terimleri Sözlüğü “Bir canlının beyin, solunum ve dolaşım faaliyetlerinin dönüşümsüz olarak durması, tüm organ ve dokularındaki hücrelerin fiziksel ve kimyasal etkinliğini kaybetmesi nedeniyle yaşamın sona ermesi, eksitus, mors.”; Zooloji Terimleri Sözlüğü “Yeniden başlamamak üzere, bitki ve hayvanlarda, bütün hayatsal olayların son bulması.” biçiminde tanımlar. Bütün bu tanımlamalar kavrama dirim bilimsel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Oysa örneğin Halk bilimi, öncelikli olarak ölümün dirim bilimsel bir kavram olmasıyla ilgilenmez. Bu disiplin, ölümü bir inanç olarak irdeler. Nitekim Türk Dil Kurumu Halkbilim Terimleri Sözlüğü’nde ölüm “Ruhun gövdeden ayrılmasıyla açıklanan evrensel halk inancı.” olarak tanımlanmıştır. Medeni Hukuk Terimleri Sözlüğü’nde ise “Vefât. ~ e bağlı harcama: ölüme bağlı tasarruf.” biçiminde verilen tanımlama, kavramın algılanışının hukuk sisteminin bir parçası olma niteliği ile ilişkili olduğunu gösterir (URL-1). Diğer bilim dallarıyla ilgili terimlerin tanımlamaları incelendiğinde de kendi disiplinleriyle ilgili aynı yöndeki kavrayışlar dikkati çekecektir.

Benzer bakış açıları felsefe için de geçerlidir. “*Geleneksel felsefenin temel kavramlarından biri olan bununla birlikte modern felsefede kendisine yer bulamayan ölüm sorunsalı, felsefenin doğum yerinden günümüze kadar farklı düşünürler tarafından, farklı kavram çatıları altında ele alınmıştır.*” (Polat-Aşkın, 2017:43). Sokrates’e göre işe yarayan iyi bir kimsenin ölüm kalım hesabıyla uğraşmaması gerekir (Platon, 2010:40). Platon felsefeyi ölüme bir tür hazırlık olarak görür (Platon, 2001: 20-53). Felsefenin tanımlarından birisi “ölümü tercih etme” biçimindedir (Pattabanoğlu, 2015:138). “*Varoluşçu düşünürler ölümün doğal bir fenomen olmasından çok, ölüme dair farkındalığın kişinin kendi varoluşunu şekillendirmesinde ve kendini gerçekleştirmesindeki rolüne değinmişler, ölümü otantiklik ve özgürlük kavramları çerçevesinde değerlendirmişlerdir.*” (Koç, 2013:202). Farklı felsefi anlayışlardan bahsedilmeye devam edildikçe bu farklı nitelermelerin sayısı da artacaktır. Aiskhylos “Ölümüne dek kimseye mutlu demeyin.” der, Epiküros’a göre “Ölüm hiçbir şeydir.” Wittgenstein’e göre ise “Ölüm yaşamın içindeki bir olay değildir. Ölüm yaşanmaz.” (Malpas-Solomon, 2005:13).

2. TÜRKLERDE ÖLÜM KAVRAMINA KISA BİR BAKIŞ

İnsanlığın var oluşundan bu yana üzerinde fikir üretmeye, çeşitli yönlerden idrak ve ifade etmeye çalıştığı ölüm kavramı aslen bireyle ilgili bir kavram olmakla beraber toplumu da yakından ilgilendirir. Bütün toplumlarda olduğu gibi Türk toplumu da ölüm kavramının ne olduğuyla ilgili kendi görüş ve inanç sistemi bağlamınca çeşitli üretimler yapmıştır. *Türkler, değişik zaman ve coğrafyada değişik ölüm anlayışlarına sahip olmuşlardır, ancak bunların temelini Tengricilik veya Tengrizm ya da Geleneksel Türk Dini şekillendirmiştir* (Tanyu, 1978:9-12; Eroğlu, 2000:1-21; Günay-Güngör, 1998:33-44; Ersoy, 2002:86-87). *Türklerde ölüm; “uçmak, yükselmek, göğe çıkmak, bedeni terk edip gitmek” fiilleri ile eşdeğer olarak ruhun bedenden ayrılması veya yükselerek gitmesi şeklinde tasavvur edilmektedir* (Küçük, 2017:28). Eski Türk Yazıtları’nda ölümü karşılamak için, doğrudan söylemler yerine “kergek bolmak”, “ölti”, “uçabarmak” ve “adrılmak”² gibi birtakım dilsel yapılar tercih edilmektedir (Ersoy, 2002: 87). Bunlarla beraber Türklerin ölümü kavrayışını “atalar kültü” ve “kötü ruhlar”dan bağımsız ele almanın mümkün olmadığını da belirtmek gerekir. Ayrıca, Kül Tigin Anıtı’nda Bilge Kağan’ın söylediği “*Zamanı Tanrı yaşar. İnsanoğlu hep ölmek için türemiş.*” sözü de yine Eski Türklerin ölüme bakış açısı hakkında önemli fikirler verir.

Türk toplumunun İslamiyet kültür dairesine girmesiyle birlikte ölümü algılayışında da çeşitli değişiklikler olmuştur fakat söz konusu kavramı algılayışın temelde aynı kaldığı söylenebilir. Zira kültür ne kadar başkalaşırsa başkalaşsın Türk dünyasında ölüm hiçbir zaman yaşamdan ayrı değerlendirilmemiş, ölüm bir nihayet değil de bir boyut farklılaşması olarak ele alınmıştır.

² Konu hakkında geniş bilgi için bk. Ruhi Ersoy, Türklerde Ölüm ve Ölü İle İlgili Rit ve Ritüeller, *Milli Folklor*, Yıl:14, Sayı:54, 2002, ss.86-101.

2.1. Türk Cenaze Töreni Gelenekleri Hakkında

Eski Türkler ölüme bakış açılarıyla doğrudan ilişkili birtakım ayin ve adetlere sahiptiler. *Yüzlerini bıçakla çizme, geride kalan eşlerin saç örgülerini keserek cesetle birlikte mezara koyma, ölenin bindiği atın kuyruğunu kesme, ölenin mezarına bayrak asma, ölü gömme töreni sırasında elbiseleri ve başlıkları ters giyme, giysi olarak karalara bürünme, ata ters binme, ölünün ardından belirli günlerde aş verme* (İltar, 2003:2) gibi yas adetlerinin yanı sıra yakma, ağaca asma, toprağa gömme gibi cenaze gelenekleri Eski Türk kültürünün birer parçasıydı. Ölüyü gizleme inancı ve saptırmalı mezarlar yapma gibi inanışlar Türk topluluklarının ana kültürüne ait unsurlar olarak sıkça uygulanırdı. Böyle mezarlarda cenaze toprağın yığılı olduğu kısma değil de ayrı bölmelerin içerisine gömülürdü (Türkan, 2012:3026). Mezarların üstüne heykeller ya da at derileri koyma, cenazeleri kıyafetleriyle gömme, cenazelerin yanına yiyecek koyma, cenazeleri şahsî eşyalarıyla gömme, cenazeleri mumyalama, cenazenin mezarının bir köşesine at gömme ya da mezarı yanına kendi heykelini “sin” ve “balbal”ını dikme gibi kimi adetler de yine Eski Türk kültüründe yer almaktaydı (Karamürsel, 1990: 279).

Türkler, müslümanlığı seçtikten sonra kendi anlayış ve geleneklerini islamiyetle bağdaştırmış ve birleştirmişlerdir. Hatta günümüzde dahi Türklerin yaşatmaya devam ettiği ölüme ilgili birçok adet İslâm öncesi dönemin izlerini taşımaktadır (İltar, 2003: 3-4).

2.2. Türk Mezarlık Gelenekleri Hakkında

Mezarın kelime anlamı; “ölünün gömülü olduğu yer, kabir, sin, makber, gömüt.” (URL-1) şeklindedir. Ölümünden sonra bir hayatın var olacağı inancı ölen kimseler için mezarlar açmak ve mezar taşları dikmek geleneğinin gelişmesinin temel sebebidir. Ölen kişinin kaybolmaması ve varlığının belirlenmesi için mezarının başucuna bazen tahta ve çoğu zaman da mermerden taşlar dikilir (Türkan, 2012:3026-3027). Gömülen kişiye ait kimlik bilgileri, dua vb. yazıları kazınmış olarak üzerinde bulunduran bu taşlar mezar taşı olarak adlandırılır (URL-1) (Haseki, 1971: 5). *Birçok kültürde görülen mezar taşları, ait oldukları toplumların kültürlerine, inançlarına ve maddî yapılarına göre şekillenmekte ve çeşitlilik göstermektedir* (Türkan, 2012:3027). Bu durum elbette Türk kültürü için de geçerli olmuştur. *İslamiyet’in kabul edilmesine kadar Asyatik unsurları mezar taşı geleneklerine de yansıtan, mezar taşlarını heykele dönüştüren Türkler; İslamiyet’in kabulüyle İslam’ın etkisinde kalmışlardır. Ancak Orta Asya’daki geleneklerini tamamıyla terk etmemişler ve mezar taşı yapma alanında kendilerine has çözümler üretmişlerdir. Bunun en güzel örnekleri kuşkusuz Osmanlı mezar taşlarıdır* (Arslan, 2017:1936).

Günümüzde Türkiye Türkleri mezar taşı olarak en çok sade ve yapımı kolay mermer taşları seçmektedir. *Mezar taşlarında ölenin adı soyadı, memleketi, doğum-ölüm tarihleri, Fatiha istekleri, manzumeler, özlü sözler gibi bilgilere yer verilmektedir. Mezardakinin ölüm nedeni, sürdüğü hayatın mutsuzluğu, doktorların ya da bir kazanın kurbanı olduğu vb. dramatik ve dokunaklı biçimlerde ifade edilmekte, daha çok büyük kentlerde görüldüğü gibi mezar taşlarına ölenin fotoğrafı da koydurulmaktadır* (Türkan, 2012: 3027; Örnek, 1977:235). Türkan, mezar taşı üstüne ölenin fotoğrafının koyulması adetinin Türk kültürüne batı kültürü ve hristiyanlık etkisiyle geçmiş olduğu tespitini yapar (Türkan, 2012: 3027).

3. BARTIN MEZAR TAŞI METİNLERİ ÜZERİNE

Aşağıda, Bartın ve ilçelerinde bulunan mezarlıklar araştırılarak derlenen mezar taşı metinleri içeriklerine göre tasnif edilmeye çalışılmış ve böylece Bartın halkının ölüme ilgili tasavvurlarını dile yansıtmış biçimleri mezar taşları aracılığıyla irdelenmiştir.

3.1. Ömrün Faniliği, Ölümün Kaçınılmazlığını Vurgulayan Metinler

Dünya hayatının geçiciliğinden bahsederek sonsuz ahiret yaşantısı ve ölüm sonrası sınanma inançlarını hatırlatan bu kategorideki mezar taşı metinleri, Türk toplumsal bilinçaltı tarafından, bir empati oluşturarak ziyaretçiyi sarsmak ve sözü edilen inançların bir rüya alemi olarak görülen fiziksel dünyaya ait unsurdan çok daha gerçek olduğu ve hatta tek gerçek olduğu felsefesini bu bağlamda vurgulamak amacıyla üretilmiştir.

Resim 1. Ömrün Faniliği, Ölümün Kaçınılmazlığını Vurgulayan Metinler

Metin 3.1.1.

*Bir rüyâdır bu alem,
Bir hayaldir bu âdem.
90 yaşında ulaştım Allahım'a,
Saliha'ya Fâtiha.
(Ö. 1938)*

Metin 3.1.2.

*Hudâ Bâkî,
Ziyaretten murat bir duadır.
Bugün bana ise yarın sanadır.
(Ö.1960)*

Metin 3.1.3.

FÂNÎ DÜNYA

*Bizler şu dünyanın birer fâni insanlarıyız,
Ben ölürsem sakın ağlamayın neden mi?
Ben yaşarken hem ağladım hem güldüm,
Yarın veya öbür gün bedenlerimize dar bir mezar kazılacak,
Âkıbetimiz yarın toprak olacak.
Dostlarım sanmayın ki sonsuza dek yaşayacağız.
Mezar taşına şöyle yazılacak,*

*Ey yolcu dur da bak,
 Şu kabirde yatana,
 Senin benim gibi yaşıyordu,
 Yatıyor beyaz kefenlerle şimdi, ahiret aldı onu.*
 (Ö.2012)

Metin 3.1.4.

*Fahri geldim şu evrene,
 Gezip gördüm pahası ne.
 Bizden sonra kalmışlara,
 Uzun ömür dahası ne?*
 (Ö.1976)

Metin 3.1.5.

*Bâki kalan bu kubbede
 Bir hoş sedâ imiş.*
 (Ö.1950)

3.2. Ölüm Sebebini Vurgulayan Metinler

Türk toplumsal bilinçaltının ürettiği bazı metinler mezarda yatan kişinin ölüm sebebinden söz ederek, ziyaretçide merhamet duygusu uyandırmayı, ölüyle yaşayanlar arasında zihni ve kalbi bağlar oluşturup müteveffanın artık soyut bir hal almış varlığını biraz olsun somutlamayı amaçlar.

Resim 2. Ölüm Sebebini Vurgulayan Metinler

Metin 3.2.1.

*Adın Sâdık Murtaza,
 Vatanına çok sâdık.
 Genç yaşında bir kaza,
 Kurbanı oldun ne yazık.*
 (Ö.1945)

Metin 3.2.2.

Allah Bâkî,

Bulunmadı sekte-i kalbin bir çâresi,

26 yaşında tekmil imiş vâdesi,

Nice doktor ki tedbir ettiler,

Gelse Lokman neylesin dolmuş ecel peymanesi.

(Ö.1957)

Metin 3.2.3.

Bu derde dermân olamadım.

Hastalığıma çâre bulamadım.

(Ö.1932)

3.3. Özlem Konusunu Ele Alan Metinler

Daha çok mezarda yatan kişilerin yakınlarının ağzından yazılan ve yaşamakta olanların ölüm karşısındaki çaresizliği ile bu çaresizliğin doğurduğu yoğun özlem hissini öne çıkaran, bu hissi vurgulayan metinlerdir. Bu tarz metinlere Bartın mezarlıklarında sıklıkla rastlanır.

Resim 3. Özlem Konusunu Ele Alan Metinler

Metin 3.3.1.

Alev alev yakıyor ayrılığın bizleri,

Levh-i mahfuzda yazmış sonsuz acı sözleri.

Emr-i Hakk'a inandık, ayrılıktan pek yandık.

Vefâtınla kan ettin, yaş yerine gözleri.

Ah eyleriz hepimiz, gittiğin yer evimiz,

Kapkaralık dünyamız, hep seninle rüyâmız.

Sabır versin Tanrımız, zehir oldu aşımız,

Adım atamaz halde, cümlemizin dizleri.

Kapkaralık odanda, su içilmez obanda,

Anıldıkça yuvanda, duman tütmez bacanda,

Levhâlarda duvarda, arıyoruz tablonda

Allah'ın emri üzre, terk ettin sen bizleri.

(Ö.1983)

Metin 3.4.1.

Yıllarca hasret, geldi Muazzez.
 Yigirmi yaşında öldü Muazzez.
 Kuş gibi kondu,
 Uçtu Muazzez.
 (Ö.1941)

Metin 3.4.2.

Hüvel Bâkî
 Genç iken bir derde oldum müptela,
 Vakit erişti çare olmaz bana,
 Kabrimi bağ-ı cinân it bana.
 (Ö.1936)

Metin 3.4.3.

Bana Ne Oldu
 Senin dizine yatmadım mı dün akşam
 Şimdi nerdeyim bu karanlık ne
 Sen neredesin aydınlık nerde anne
 Bu üzerimdeki beyaz kefen ne
 Bir baharı dahi koklamadan
 Neden öldüm ben anne?
 (Ö.1957)

Metin 3.4.4.

Ah ile zor kıldım.
 Gençliğime doyamadım.
 Fâni cihanda tol ömür sürmedim.
 Derman aradım,
 İlacın bulamadım.
 Takdir-i Hüda ezelden böyle imiş bilmedim.
 (Ö.1943)

Metin 3.4.5.

Hüdânın emriyle gelip dünyaya,
 Üzülmesin dostlar genç öldü diye..
 Damla damla akan yaşlar ne diye
 Âkıbet bir türlü girmez rüyaya
 İsteğim sizlerden dua hediye.
 (Ö.1970)

3.5. Nasihat Niteliğindeki Metinler

Bazı mezar taşı metinlerinde ise mezarda yatan kişilerin ağızından yaşamakta olanlara iletilen öğütler göze çarpar. Toplumsal bilinçaltı, nihayeti deneyimlemiş ruhların iletilerini bu metinler aracılığıyla ön plana çıkartmaya çalışır çünkü ölümü deneyimlemenin vuruculuğunun, altı çizilecek konuların iletimini çok daha

etkin bir biçimde sağlayabileceğinin farkındadır. Bu öğütler ziyaretçilerce okundukça, ölünün toplumuna bıraktığı umumî bir miras hüviyetine bürünürler.

Resim 5. Nasihat Niteliğindeki Metinler

Metin 3.5.1.

Kimseye yük ve uşak olma.

Topluma hizmet et, eser bırak.

Nasa iyilik, yoksuzla yardım et.

Gururu bırak, sev ve sevil ki

Dünya ve Âhirette mesut olasın.

(Ö.1985)

Metin 3.5.2.

Göründüğün gibi ol,

Ya da olduğun gibi görün.

(Ö.1976)

3.6. Dua Metinleri ve Af Dilenmeyle İlgili Metinler

Dua metinleri ölü yakınlarının, kaybettikleri kimseler için ettikleri duaları toplumla paylaşma yöntemidir ve bunları okuyanların da aynı duayı ölülerinin ruhlarına yollamalarını sağlayarak duayı çoğaltma arzularının sonucudur. Af dilenme ile ilgili metinlerde ise insanoğlunun kusursuz olmadığı ve gaflete düşebileceği gerçeği hatırlatılarak, günahların affedilebilmesi için yakarışlarda bulunulur. Bu metinler, içten yakarışlar olmakla beraber aynı zamanda toplumsal bilinçaltının günahkârlıktan korunma konusunda hayatını kaybetmiş kimseler aracılığıyla topluma vermiş olduğu mesajlardır. Buradaki bir başka niyet de Allah'ın affediciliğini vurgulamaktır denilebilir.

Resim 6. Dua Metinleri ve Af Dilenmeyle İlgili Metinler

Metin 3.6.1.

*Mukadderdir ölüm Elhükümülillah,
Amâl-i Sâlihadan idi merhume,
Mazhar mârifet olmuştur inşallah.
(Ö.1949)*

Metin 3.6.2.

*Beni af kıl
Bâri Hüdâ
Sahib-i şefâat
Rabbu'l-enbiyâ.
(Ö.1941)*

3.7. Dinî -Tasavvufî Yaşantıyı Vurgulayan Metinler

Bu metinler, mezarda yatan kişinin yaşarken Allah yolunda olduğunu, öldükten sonra da Allah'a yakın olmayı amaçladığını vurgular. Bu vurgulamalar yapılarak toplumsal bilinçaltı harekete geçirilmek istenmekte ve söz konusu ölümler için bireylerden dua talep edilmektedir. Aynı zamanda bu metinler, ahiret hayatı için peygamberden şefâat, Allahtan da af dilemeye aracı olurlar.

Resim 7. Dinî -Tasavvufî Yaşantıyı Vurgulayan Metinler

Metin 3.7.1.

*1292 tarihinde dünyaya geldim.
Rızâ-yi Bâriyi aşk-ı ilâhide buldum.
İlimler içinden mânevi ilmi seçtim.
Küçük yaşta Kuran'ı ezberle mihrâba geçtim.
16.1.1965'te toprağa düştüm.
Şefâat senden yâ Resulullah.
(Ö.1965)*

Metin 3.7.2.

*Allahum sana yakın olursam
Mevt bana hayattır.
(Ö.1967)*

Örnek, S. V. (1977). Türk Halk Bilimi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Pattabanoğlu, F. Z. (2015). “Seneca’da Felsefe ve Ölüm”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2015/2, Sayı 22: 137-158.

Platon. (2001) Phaidon, çev.: H. R. Atademir & K. Yetkin, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

Platon. (2010). Sokrates’in Savunması, Çev.: Özgü Çelik, Say Yayınları, İstanbul.

Polat E. & Aşkın Z. (2017). “Ölüm Kavramının Heidegger ve Sartre Felsefesindeki Yeri”, Kilikya Felsefe Dergisi, 2017/1: 42-60.

Tanyu H. (1986). İslamiyetten Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Türkan, H. K. (2012). “İskenderun Mezar Taşı Sözleri Üzerine Bir İnceleme”, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/4, Fall 2012: 3025-3044.

İnternet Kaynakları:

URL1- TDK Büyük Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts (16.03.2018)